

DIGITAL NISQAPI IMAYNATATAQ HARK'AKUWAQ SAYARIYKUNAPI

Runakunaq yachananpaq maypachachus
sayariypi tarikuptinku

**HIPER
DERECHO**

Llapampaq rikusqa hatun sayariyman puriy hinaspapis mana mancharikuspa rimariyqa constitución política del Perú nisqa qillqapin riqsisqa kachkan, ichaqa sichus sayariykunaman puriq kanki hinaqa yachanki lliw chay fuerzas del orden nisqakuna mana manchakuspa hap'isunkiman hinaspa k'irisunkiman ima paykuna yachachkaspa kay sayariykuna mana maqanakuyman waykuna kaqta hinaspa chaykunata ruwankumanmi.

Kay qhipa p'unchawkunapiqa, vinagre, banderolakuna hinallataq ima pañukunata apaspapas chay hatun sayariyman puriqkunaqa kachkallanchiktaqmi kay redes sociales nisqakunapi hinallataq teléfonos nisqaq chawpinta ima rimanakunapaq, willanakunapaq utaq waq sayariyman purinapaqpas. Ichaqa ancha chaninmi kurkunchik kikin hark'akunanchik hinallataq hark'akunanchik chay digital nisqa ukhupi.

Artículo 2, Inciso 12: “lapan runakunap hayñinmi huñunakunankupaq ichaqa qasilla mana ima k’irinayuq. Pakapi utaq tukuypaq rikusqanpaq huñunakuykunaqa manan pimampas ñawpaqtaqa willanachu. Ichaqa plazakunapi utaq hatuchaq k’ikllukunapi tukuypaq rikusqan huñunakuykunataqa umalliqman ñawpaqmanta willana imaraykuchus mana niyta atinmanmi sichus sasachakuta qhawarinman hina utaq ima unquy aqariyta qhawarispapis”.

Phichqa willakuta phasmirisaykichik chay sayariykunapi mana chaninman waykunamanta hark’akunanchikpaq:

ÑAWPAQTA

- 1 Chay redes sociales ukhupi pakakunayki pi kasqaykimanta, chaypaqmin kan imaymana niveles de privacidad nisqakuna lliw imataña qillqanki hinapas.

Ichachus kanki sayarikunaman puriq hinaqa ichapas qatipanki imaymana paginas utaq mayqin huñunakuy Facebook utaq watsap ukhupi kanki hinapas, mayqin redes sociales nisqapiña kanki hinapas. Astawan yacharinaykipaq waykuwaq kayman [Guía de Consejos para Privacidad y Seguridad en Redes Sociales](#), imaynatataq mana qan riqsiwaqchu lllapan pikunachus kachkanku chay huñunakuykunapi chaytari imaynatataq chayri kanman, yachanki hinapis millay runakunaqa kanmi, paykunan yachankuman chay huñunakuykuna ukhunta imaymanakunata qanmanta (imas sutiyki, imata ruranki, maypi kachkanki utaq imaymanakunatapis) maypachachus maypis qillqanki hinaqa sayariymanta ñawpaqta, sayariy ukhupi, sayariy qhipantapis.

2

ima qillqataña apachinki chay aplicaciones nisqaq chawpinta hinaqa pasaq hark'asqa kanan encriptación de punto a punto ahinan sutin chaypaq.

Sichus huk runakunaq sayariyninta umallinki hinaqa, qanmin rimanakunayki wakichinayki imatapis umalliq hina waq runamasikunawan, chaninmin kanan llapallanwan rimanakuy mana chinkananchu rimay. Kay aplicación nisqakuna kachkan ancha chaninnipi qillqanakunapaq whatsapp, FB Messenger hinallataq telegran chaypaqmin churanayki encriptación de punto a punto ahina sutiyuqta ima qillqaykuna utaq rimanakuykuna pakakunanqaq utaq chinkapunanpaqpis chaywanmin qan hark'asqa kanki ima chay redes ukhunta qatiqkunamantapis ichaqa kanraqmin hukuna imaynatachus hark'akuwaq qillqayniykikuna qanllapaq kananpaq chaypaqmin churawaq contraseña nisqata chaymin kanan maki rawk'anaykiq uyachan utaq uyaykita rikuchikuspa teléfono kichana). Ama haykuchiychu huñunakuyniykiman mana riqsisqa runata hinallataq ama willaychu huñukuykunapi rimanakuykunata pi atisqaykiman aswanpis riqsisqaykikunallawan.

APAKUCHKAQTIN

3

Ama waykuychu mana riqsisqa redes nisqakunaman sayariy ukhupi tarikunki hinaqa

Sayariypi tarikunki hinaqa ancha chaninmi conexión de internet nisqayuq kanan celularniyki chay imaraykuchus. Ichaqa, sichus tukurqakapun megas internet utaq pisipachkan conexión internet hinaqa chay SMS nisqa qillqanapaq apachinakuymin allin kanman utaq mayqin aplicación mana internet nisqallapaq kaqkunapis kanman. Ama mana riqsisqa wifi nisqaman waykuychu. Waq hatun suyukunapiqa kicharinku wifi nisqata chay chawpinta qhawarinankupaq may chiqanpis kachkanku sayariqkuna utaq umaliqkunapis chay yachanankupaq. Hinaspapis, kaytan ruwallankumantaq informaticos nisqa suwakuna mana chanin runakuna llipin contraseñas nisqa yachanankupaq utaq cuentas banacarias nisqamanpis waykuyta atinkumanmi ;manan imapis qasillapaq mana qullqillapaqqa kanchu!.

4

Wañuykuchiy geolocalización nichkan celularniykipi chayta

Fututa utaq videotapis ruwanki hinaspa sasachayman apaykuwaq waq runamasikunata hinaqa allinta qhawarispachay geolocalización nisqa kachkan chayta wañuykuchinayki sichus pimanpis apachinki hinaqa. Chaywanmi hark'akunki sichus manaña makiykipichu celularniyki hina (imaraykuchus chinkarquchinki hina utaq qichurqusunkiku hinapas), hinaqa manan pipas tariyta atinqachu maypi kasqaykita utaq maymantataq chay fotos nisqakunata urqhurqanki chayta. Kikinmin Android hinallataq iOS chaypipas kay opción nisqakunan kachkan configuración de permisos de las aplicaciones nichkan chaypi celularniykipi.

Sichus hap'irquchikunki hinaqa

Sichus fuerza pública nisqa policiakuna hapisunki hinaqa manan ima qillqatapis firmanaykichu nitaqmin ruway nispa kamachisunkismanchu, nitaqmin celularniyki rikuchinaykipaq nisunkismanchu mana munaqtiykiqa mana nillawaqmin, chay ukhupin kan rimanakusqaykikuna, futukuna, videokuna ima chayta mana munaqtiykiqa mana rikuchiwaqchu paykunaman nitaqmin celularniykita kichariwaqchu mana munaspaqa. Chaymin kachkan qampaq hayñiyki, mana piman rimanakusqayki rikuchinaykipaq qanllapaqmin chayqa, nitaqmin celularniykita quykuwaqchu paykunaman nitaqmin paykuna rikunkumanchu imas kan celularniyki ukhupi chayta. Celularniykita qhawayta munankuman utaq kichayta munankuman hinaqa kananmi orden judicial nisqa manan huk detención nisqa ukhullapiqa atikunmanchu chay ruwaykuna.

Hinaspapis sichus hap'isunkichik hayñiykimanta sayarichkaqta hinaqa utaq pitapis rikunki hinaqa kaytan hunt'achiwaq [este formulario](#) kaymin wakirichinqa qampaq huk demanda de habeas corpus nisqata hinaspa qasilla llusqinaykipaq.

QHIPATA

- 6 Qulluchinayki metadatos nisqakunata, hinallataq waqaychanayki huk copia nisqata hinallataq willariy waqkunmanpis.

Maypachachus tukukapun sayariy hinaqa kallampuni achkha contenido nisqa kanmin futukuna, videokuna ima chayta phasmiriyta munanki, riqsichiyta munanki ñapis denuncia ruwanaykipaq imaraykuchus llaqta umalliqkuna, runamasikunata sarunchay chaykunata utaq pitaña hap'inku hinaqa. Allinta hamut'arinayki manaraq ch'iqirichkaspa. Imaraykuchus llapan utaq wakin chay videokuna pitapis sasachayman waykuchinman chaytan hamut'arinayki. Ama churaychu sutikunata fotos videos nisqakunapi hinallataq chay aplicación nisqakunawan uyanta pichayta atiwaqmin hinallataq imawancha sutiychikunku chaytapis pakayta atiwaqmin. Hinallataq qulluchinayki metadata nisqata (chaymin ima willakuypas kachkan chay fotos utaq videos nisqakunapi) sichus qichusunkichik utaq chinkachinki celarniykita hinaqa willariy pikunachus sasachakuypi tarikunkuman chaywan chayta hinallataq hallch'akunanpaq ima sasachayman waykunamantapis.

HIPER DERECHO

Tecnología como libertad

Algunos derechos reservados, 2023

Bajo una licencia Creative Commons Reconocimiento 4.0 Internacional
Foto principal de Walter Piedras (CC BY NC SA). Ilustraciones: Freepik.com

Traducción: Nelly Huayta Cutipa

Gracias al apoyo de Internews

